

Dainavimas džiazos muzikos raidos kontekste

Džiazas (angl. *jazz*) – profesionali improvizacinės muzikos rūšis, susiformavusi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje iš afroamerikietiškosios muzikos, vėliau perėmusios ir kitų šalių muzikos tradicijas. Tai Vakarų Afrikos ir Europos muzikinių tradicijų jungties rezultatas (Muzikos enciklopedija, 2003). Džiazas – „tai muzika, kurios pagrindas – improvizacija, o šaknys – bliuzas“ (Rimša, 2000, p. 3). Žodžio džiazas kilmė neaiški, o ir pats džiazas dėl daugybės savo krypčių, stilių bei jį atstovaujančių asmenybių nėra lengvai perprantamas. Nuo XIX a. vidurio negrų slengo žodis *jazz* vartotas ekscentriškumui, ekspresyvumui apibūdinti. Kaip muzikinis terminas jis pradėtas vartoti 1913 metais.

Džiazos muzikos pagrindas – Afrikos muzika. Amerikoje gyvenantiems negrams vergams vienas iš nedaugelio leidžiamų pramogos dalykų buvo muzikavimas, neleidęs pamiršti savos kultūros ir tradicijų. Amerikos negrai per daugybę amžių sukūrė originalią kultūrą – *black American folk music*, kurioje svetimos šalies įtaka pasireiškė kaip dviejų kultūrų jungties rezultatas. Negrai vis labiau susidurdavo su europietiška muzika, išmoko giedoti europietiškus choralus, mokėsi groti europietiškais instrumentais (Katkus, 2006). Tokiu būdu susiformavo džiazos žanrai: bliuzas, regtains. Iš jų ir kilo džiazas.

Džiazas kaip žanras gimė margos nacionalinės sudėties uoste Naujajame Orleane, kur gyveno iš Afrikos atvežti negrų vergų palikuonys (<http://lt.wikipedia.org/wiki/Muzika>). Šiame mieste kryžiuosiai trijų etninių grupių – negrų, kreolų (ispanų, prancūzų kolonizatorių ir Lotynų Amerikos gyventojų palikuonys) ir baltųjų – muzikavimo tradicijos. Kreolai su savo šokių orkestrais ir negrų muzikantai savo muzika artėjo vieni prie kitų. Lankydami negrų klubuose kreolai perėmė bliuzo grojimo manieras, o negrai – kreolų (ir baltųjų) šokių muzikos stilių. Taip XX a. gimė džiazas (Katkus, 2006).

Pirmuoju džiazos muzikantu laikomas 1895 m. subūręs savo kolektyvą kornetininkas Buddy Bolden. Šie metai ir laikomi džiazos gimimo data. 1917 m. penki baltieji iš Naujojo Orleano įrašė pirmąją džiazos plokštelę. Nuo to laiko džiazas sparčiai plito, daugėjo įrašų ir muzikantų, kurie noriai grojo tokio stiliaus muziką. Kadangi ne visi mokėjo groti ar dainuoti iš natų, populiarėjo improvizavimas. Svarbiausia 1920–1930 m. džiazos muzikos figūra tapo trimitininkas ir dainininkas Louis Armstrong.

Istoriškai džiazas skirstomas į **tradicinį** (1900–1940), **modernųjį** (1940–1960) ir **avangardinį** (nuo 1960) stilius (Muzikos enciklopedija, 2003).

Tradicioniam (senajam arba klasikiniam) džiazui priklauso orkestriniai stiliai: 1) nedidelių orkestrų, t. y. Naujojo Orleano stilius, Čikagos stilius, diksilendas; 2) didžiųjų orkestrų, t. y. swingas bei jo atmainos: *Harlem swing*, *bounce*, džampas, džinglių stilius, *Western swing*, *sweet swing* ir kt.; 3) vokalinis instrumentinis stilius.

Plačiau kalbėsime apie tradicinį džiazą, kuris net atsiradus moderniajam bei avangardiniam džiazui neišnyko ir egzistavo greta kitų džiazos rūšių. Žinomi du pagrindiniai ankstyvojo tradicinio džiazos stiliai – Naujojo Orleano ir Čikagos. Tai daugiau instrumentiniai stiliai, kuriems priskiriami regtains (angl. *ragtime*) ir bugivugis (angl. *boogie – woogie*).

Pirmieji Naujojo Orleano stiliaus atlikėjai buvo nedidelės sudėties ansambliai (angl. *band* – muzikantų grupė), kurie grodavo gatvėse per masines šventes, rengdavo tarpusavyje varžybas. Būdingiausia trijų solistų kolektyvinė polifoninė improvizacija. Jų repertuarą sudarė improvizuoti, sinkopuoto ritmo, orkestrui aranžuoti regtains, maršai, liaudies dainos, bliuzai. Nepažįstantys muzikinio rašto muzikantai improvizavo pasikliaudami prigimtinio ritmo pojūčiu, intonacine klausa.

Džiazos pradžia – bliuzo ir regtains atsiradimas. Regtains ištakos – fortepijoninė muzika, kuri susiformavo Europos šokių muzikos sinkopuoto ritmo, maršinio muzikos pobūdžio veikiamą. Tvirtinama, kad regtains jaučiama ir polkos, kadrilio įtaka. Vieni regtains vadino pirmuoju džiazos stiliumi, kiti, pabrėždami improvizacijos stoką, teigė, kad tai nieko bendra su džiazu neturintis „baltasis“ žanras (Kučinskaitė, 1997). „Anglų kalbos žodis *rag* yra „skarmalas, driskana“, o *time* – „ritmas, tempas“. Regtains buvo juodaodžių driskių muzika, o streitains (*straight – time*) – santūri, tradicinė normuojama baltųjų muzika“ (Valdoras, 1977, p. 221).

Bliuzas (angl. *blues*) – vokalinis, vokalinis-instrumentinis, o vėliau ir instrumentinis žanras, kurio formavimuisi didžiausios įtakos turėjo vergu, gyvenusių pietinėse valstijose, dažniausiai liūdno darbo

dainos ir religinės giesmės (spiričiueliai, gospelai) (<http://lt.wikipedia.org/wiki/Bliuzas>). *Bliuzo* ištakos – negrų darbo dainos, kuriose apdainuojama sunki dalia, kančios, gimtųjų kraštų ilgesys. Bliuzo išskirtinumas – bliuziniai tonai, t. y. natūralūs ar pažeminti trečias ir septintas eilėgarsio laipsniai bei sinkopinis ritmas, ryškiai pabrėžiamos silpnosios takto dalys. Būdinga bliuzą pabaigti septintuoju minoriniu laipsniu. Bliuzo improvizaciškumas turėjo lemiamos įtakos improvizacijų džiazo muzikoje atsiradimui. Garsiausi bliuzo atlikėjai – Ella Fitzgerald, Louis Armstrong, Bessie Smith. Tuo tarpu bugivugis – improvizacija pagrįstas greitas dvylikataktis bliuzas.

1917 metais uždarius pasilinksminimo įstaigas muzikantai iš Naujojo Orleano persikėlė į kitus JAV miestus. Džiazo centrais tapo Niujorkas ir Čikaga. Pastarąją pradėta vadinti „džiazo mokykla“, nes dėl didelės konkurencijos iš Naujojo Orleano atvykę savamoksliai džiazo muzikantai turėjo įgyti natų rašybos ir teorinių žinių. Čikagos stiliui (angl. *Chicago style*) būdinga tai, kad kolektyvinę improvizaciją keitė solinė, o orkestrų varžybos tapo kolektyvo solistų varžybomis, kuriose svarbiausia buvo kuo įdomiau, sumaniau ir ilgiau improvizuoti (Kučinskaitė, 1997). Čikagos stiliaus muziką imta vadinti diksilendais.

Diksilendas (angl. *dixieland* – pietų kraštas) – XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje gimęs improvizacinės džiazo muzikos žanras. Diksilendai – baltųjų bendai (nedidelės sudėties orkestrai), kurie grodavo santūriau. Būdingas grojimas iš klausos, grupinis improvizavimas. Tuo pačiu metu sėkmingai gyvavo bendri juodaodžių ir baltųjų muzikantų bendai. Juose susipindavo skirtingos grojimo manieros, todėl muzika praturtėdavo ryškesnėmis orkestrinėmis spalvomis. Diksilendas atsirado susipynus negrų ir Amerikos tautų liaudies muzikos melodikai, europietiškam daugiabalsumui ir harmonijai. (Balčytis, 2000). Orkestrų solistais tapdavo geriausiai improvizuojantys muzikantai.

1930 metais, kai swingas tapo pirmuoju klasikiniu džiazo stiliumi, prasidėjo bigbendų (angl. *big band* – didelis ansamblis, orkestras) klestėjimas. Išskiriamos dvi bigbendų rūšys: svingo bendai (angl. *swing band*), arba hotbendai (angl. *hot band*) ir melodingieji *sweet band'ai*. „Pirmieji pranoko antruosius temperamentingumu, svingo pojūčiu bei didesniu skaičiumi solinių improvizacijų“ (Rimša, 2000, p. 7). *Hot* („karštasis“) džiazui būdingas melodijų lankstumas ir kaprizingumas, retkarčiais išryškėjanti melodijos pagrindinė tema, visa kita – laisva improvizacija (Valdorfas, 1977). „Tai didelių nuotaikos kontrastų ir kulminacijų, azartiško skambesio muzika“ (Balčytis, 2000, p. 161).

Svingas (angl. *swing*, – supti, siūbuoti) – XX a. ketvirtojo-penktosio dešimtmečių džiazo stilius, kuriam būdinga sinkopuota ritmika. Tai viena džiazo išraiškos priemonių: nepaliaujamai pulsuojanti ritmika, grindžiama nuolatiniais ritminių akcentų paauskstinimais arba uždelsimais (<http://lt.wikipedia.org/wiki/Svingas>). J. L. Collier teigia, kad šis svingo principas, kai melodija tarsi atitrūksta nuo ritminės pulsacijos, – džiazo muzikavimo pagrindas (pagal: Katkus, 2006). Iki Antrojo pasaulinio karo swingas buvo bendras Amerikos džiazo požymis, vienas pagrindinių džiazinio dainavimo ir grojimo stilių. Šis terminas turi dvi prasmes. Tai ir tam tikra džiazui būdinga išraiškos priemonė ir orkestrinio džiazo stilius. Tačiau ne visuose džiazo stiluose būtinas swingas. Bosanovos, *fusion* stiluose naudojamos lygios arba tik truputį svinguotos aštuntės natos.

J. Valdorfas (1977) svingą apibūdina vienu žodžiu – ritmika. Anot autoriaus, tik susidaro įspūdis, kad džiazo muzika įvairių ritmų. Taip yra dėl gausybės sinkopių. Kirčiai, kurie tradiciškai turėtų būti pirmojoje ir trečiojoje takto dalyse, perkeliama ten, kur nesitikima jų išgirsti. Ritmika tampa laužyta, nerami, jaudinanti klausytojus. *O Sweet music* („saldi muzika“) – tai komercinių orkestrų grojama šokių muzika su džiazo išraiškos priemonėmis, kuri tuo laikmečiu užpildė visą pramogų industriją.

Nors literatūroje daugiausia rašoma apie instrumentinius ansamblius bei orkestrus, reikia nepamiršti, kad dainavimas visada egzistavo ir buvo neatskiriama džiazo muzikos dalis beveik visuose stiluose. Džiazo muzikos vystymosi eigoje susiformavo pagrindiniai džiazinio dainavimo stiliai: bliuzas, spiričiuelis, swingas, *scat* dainavimas, bibopas (plačiau aptarsime skyriuje apie modernųjį džiažą) ir kt. Kartu su orkestrais dainavo džiazo dainininkai, tarp kurių ryškiausi buvo Louis Armstrong, Billie Holiday, Dinah Washington, Ella Fitzgerald ir kt.

Džiazas gimė atliekant muziką kasdienėje veikloje, dirbant. Kadangi prieinamiausias instrumentas yra žmogaus balsas – dainuojama buvo visur. Čia galime surasti panašumų su lietuvių tauta, nes ir kiekviena lietuvių žingsnį lydėjo muzika, dainos ir šokiai. Suprantama, kad džiazo muzikoje atsispindi kultūriniai, rasiniai skirtumai.

Afrikos negrams muzikavimas, dainavimas buvo svarbi komunikacijos bendruomenėje priemonė. Dainuojama buvo klausimų ir atsakymų forma. Kūno judesiai (plojimai, šokinėjimai, šūkčiojimai) buvo

neatsiejama dainavimo dalis. Amerikos negrų folkloras buvo išskirtinis savo intonavimo ypatybėmis: garso aukštis nepastovus, dažnai dainuojama falsetu, naudojamas platus balso vibrato. Dainavimą papildė ir būgno garsai. Matyt ši „ritminė afrikiečių muzikos ypatybė leido išaugti ištiesai ritmo kultūrai: įvairiems instrumentams, grojimo būdams, reikšmės figūroms“ (Katkus, 2006, p. 377).

Bliuzui būdinga savita muzikinė forma: posmelį sudaro 3 eilučių posmas, kurio antra eilutė tiksliai atkartoja pirmąją, o kiekvienai eilutei skirti 4 muzikos taktai. Susidaro 12 taktų muzikinė-harmoninė struktūra. Kiekvienoje eilutėje vokalistų partija užima šiek tiek daugiau nei du taktus, o likusi dalis paliekama instrumento „atsakymui“ (instrumentalistas dažniausiai improvizuoja), todėl bliuzas – tai nuolatinis dialogas tarp vokalinės bei instrumentinės partijų. Pasak Š. Nako (2001), juodaodžiai intonavė kitaip: jų klausia nebuvo pratusi prie europietiško derinimo, todėl jie dainavo apytikriai, tarsi nešvariai. Būtent ši afrikietiško intonavimo jungtis su klasikine europietiška harmonija suformavo bliuzo dermę, kuriai būdingas „slyščiojimas“ tarp mažoro ir minoro.

XIX a. pabaigoje atsirado negrų chorų, kurie dainuodavo spiričiuelius. Spiričiuelis – tai dainavimo forma, bažnytinis negrų giedojimas, „religinio turinio daugiabalsės giesmės bei dainos, dažniausiai paremtos polifonine improvizacija ir negrų dainų intonacijomis bei ritmais“ (Balčytis, 2000, p. 155). Spiričiuelis atsirado, kai Amerikoje buvo uždrausta negrams melstis kartu su baltaisiais ir ėmė kurtis negrų bažnyčios su savomis giedojimo tradicijomis. Pasak E. Balčyčio (2000), spiričiuelių turinys įvairus: malda Dievui susipina su kasdienės buities problemomis, žmonių džiaugsmams ir vargais. Senieji spiričiueliai buvo užmiršti, jų forma sueuropinta. Dabar Lietuvoje girdimi šio žanro kūriniai su pirmaisiais negrų spiričiueliais turi labai nedaug bendro.

Tradiciniam džiazui kartais priskiriamos ir archajiškos afroamerikietiškosios muzikos vokalinės formos (įvairūs šūksniai, raudos, darbo dainos, gospelai, archajiškasis bliuzas ir kt.). Šiuo laikotarpiu susikūrė pagrindinės solinės mokyklos: C. Hawkins, L. Young ir kt. (Muzikos enciklopedija, 2003).

Ypatingai suklestėjo svingo stiliaus muzika. Svingo eros muzikoje dėmesio centre – solistas. Dėl šios priežasties ima didėti dainininko tembro, atlikimo manieros reikšmė. Svingavimas – vienas pagrindinių džiazinio dainavimo stilijų. Svingo pagavimas buvo pagrindinė užduotis atlikėjui.

Svingas – tai ypatinga ritminė pulsacija, kurios esmė – ritmo atsilikimas nuo pagrindinių ritmo kirčių (angl. *ground beat*). Pagrindiniais ritmo kirčiais vadinamas pulsas, sutampantis su metrinėmis dalimis. Svinguojant aštuntinės negrojamos lygiai. D. Katkus (2006) aprašo išskirtinę svingo ypatybę – lyg ir pavėluotą melodijos pasirodymą, frazės nesutapimą su pagrindiniu kirčiu, kai ji būdavo pradėdama ne kartu su ritmo pulsu, bet tarp jo dalių. „Improvizuodamas muzikantas ketvirtinę dalį į dvi dalis vis kitaip, dėdamas vis kitus akcentus, pabrėždamas vis kitas dalis. Tai ir yra svingavimas, kuris kartais primena siūbavimą“ (Katkus, 2006, p. 383). Pasak L. Rimšos (2000), svingas – tai ne lygių aštuntinių ritminis judėjimas, būdingas klasikinei muzikai, o vietoj lygių aštuntinių atliekamas judėjimas, panašus į aštuntines trioles. Tikrosios svingo aštuntinės natos yra kažkur per vidurį – tarp lygių aštuntinių ir triolių. Tai sukuria lengvumo, supimosi nuotaiką. Deja, svingo užrašyti neįmanoma, jį reikia jausti. Jis keičiasi priklausomai nuo dainos ar kūrinio pobūdžio, metro ir pan. Billie Holliday, Dinah Washington ir Ella Fitzgerald laikomos žymiausiomis to meto svingo atlikėjomis.

Scat dainavimas – tai vokalinė improvizacija skiemenimis, kai vokalistas dainuodamas taria beprasmius skiemenis ir todėl gali sutelkti dėmesį į melodiją, jos plėtojimą, o ne į tekstą (Rimša, 2000). M. Weir (2001) rašo, kad *scat* dainavimas atsirado atsitiktinai, kai Louis Armstrong įrašų metu pametė lapą su natomis ir spontaniškai pradėjo vietoj dainos žodžių dainuoti bereikšmius skiemenis. Būtent jis yra laikomas *scat* dainavimo išradėju.

Modernusis džiazas apjungia 1940–1960 metais susiformavusias džiazų kryptis (*bebop*, *progressiv*, *cool*) bei jų atmainas (afrokubietišką džiazą, Vakarų pakrantės džiazą, Rytų pakrantės džiazą (*hardbop*), bosanovą, *soul* ir kt.). Šiuo laikotarpiu didžiuosius orkestrus pakeitė nedideli savito tembro ansambliai *combo*. Juos sudarė saksofonas su trimitu ir ritminė grupė (kontrabosas, fortepijonas, mušamieji). Tačiau bigbendai neišnyko, jų muzika praturtėjo raiškos priemonėmis, kurios padėjo atsirasti naujoms kryptims: *progressive* stiliui, afrokubietiškam džiazui. Bliuzo veikiamas, radosi *rhythm-and-blues* stilius. Modernusis džiazas iš esmės pakeitė raiškos priemonių vartojimą: harmonija tapo spalvingesnė, melodija pasipildė atleracijomis ir chromatizmais, ypatingą svarbą įgavo pauzės.

Pagrindiniai moderniojo džiazų stiliai (kryptys) yra *bibopas* (*bebop*), *cool* džiazas ir *hardbopas* (angl. *hard bop*) su atmainomis. Moderniojo džiazų pradžia – *bibopo* muzika, kurioje balsas buvo vartojamas kaip

instrumentas. Bibopo muzikantai ėmėsi kurti savo temas, kurių pagrindas būdavo laisvai traktuojama to meto populiarių dainų (pvz., „*I got rhythm*“) harmonija. Muzikantų solo partijos pasižymėdavo sudėtingu ritmu, sodria harmonija, alteracijų bei chromatizmą gausa, virtuozišku. Nusistovėjo ir universali kompozicijų forma: atlikėjai grodavo ar dainuodavo temą unisonu, po to paeiliui pagal tą pačią harmoniją ją improvizuodavo, o pabaigoje vėl pademonstruodavo pagrindinę melodiją (Rimša, 2000). Šis stilius išaugo iš *scat* dainavimo. Su jo pradžia baigėsi standartų era, į svarbiausią vietą išsiveržia muzikantų asmeninis, netelpantis į konkretaus stiliaus rėmus, stilius (Kučinskaitė, 1997).

„Karštąjį“ bibopą keitė *cool jazz* („vėsią džiazo“) epocha. *Cool* džiazas tai „malonaus skambesio, dažnai pastovios, švelniai akcentuotos metrinės pulsacijos muzika“ (Balčytis, 2000, p. 161). Sugrįžta prie ramesnio, bet jau su bibopo išlavinta instrumentine technika, svingavimo būdų.

Hardbopas – vienas pagrindinių moderniojo džiazos stilių, artimas bliuzui ir *soul* muzikai. Tai aštri, spontaniška, kunkuliuojanti, nenutrūkstamu srautu besiveržianti muzika (Nakas, 2001). Muzikantai jau kūrė savo temas ir improvizacijoms nebenaudojo žinomų melodijų. Hardbopas (1950–1960) nebuvo vientisas stilius. Jį galima būtų skirstyti:

1. *Funky hard bop* arba *funky* džiazas – stilius, pasižymintis ugningu ir veržliu ritmu, paryškinta pulsacija, elektriniais šaltais garsais (<http://en.wikipedia.org/wiki/Jazz-funk>).

2. *Soul* džiazas (angl. *soul* – siela) – tai populiarius XX amžiaus 60-ųjų metų juodaodžių muzikos stilius (žymiausi dainininkai Diana Ross, Aretha Franklin, James Brown, Stevie Wonder), artimas bliuzui savo ritmu ir harmonija. Kai kurie mano, kad *funky* ir *soul* džiazas yra vienas ir tas pats stilius. Kiti *soul* stilių vadina džiazą paveikta populiariąja muzika (pvz., ritmenbliuzas su spiričiuelio elementais).

3. *Mainstream hard bop* remiasi džiazą tradicijomis. Tai bibopas su *freed* džiazą elementais.

„Nors hardbopo laikotarpis oficialiai baigiasi XX a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje, šio stiliaus atgimimas pastebimas 9-ame dešimtmetyje, o 10-ame dešimtmetyje jis tapo bene populiariausia modernaus džiazą srove, dažnai trumpai vadinama *mainstream*“ (Rimša, 2000, p. 10).

Avangardinis džiazas tapatinamas su laisvučiu (angl. *free*) džiazu, kuriam būdinga įvairių pasaulio tautų muzikinių tradicijų asimiliacija. Atsirado nauja džiazą ir akademinės muzikos (barokinis džiazas), džiazą ir roko, džiazą ir populiariosios muzikos jungtis (*fusion*, džiazroka, *noise*, *funky*). Džiazą pradėta integruoti su baletu, teatru, šokiu, opera, kino filmu, daile. Atsirado kompiuterinis, elektroninis džiazas. Šiuolaikiniame džiazą ryškiausios individualios kryptys. Pavyzdžiui, Bobby McFerrin *scat* eksperimentai, nauja džiazą ir klasikos jungtis. Moderniojo džiazą pagrindinius stilius (*fusion*, džiazroka, postmodernųjį džiazą ir jo kryptis *new age*, *free funk*) aptarsime plačiau.

Laisvojo ir avangardinio džiazą terminai atsirado XX a. 7-ame dešimtmetyje siekiant įvardyti džiazą naujoves, kuriose įprastos formos, melodija ir harmonija pakeistos ar išvis nenaudojamos. „Tos naujovės visiškai paneigė džiazą kaip populiarią meno formą ir priartino jį prie eksperimentinės muzikos – Europos akademinio avangardo“ (Rimša, 2000, p. 13). „Formos ir harmonijos eksperimentai, džiazui nebūdingų garsinių darinių panaudojimas, instrumentarijus išplėtimas, politonumo, poliritmijos, konkrečių garsų naudojimas suartino šią kryptį su naujausiais moderniosios muzikos ieškojimais“ (Katkus, 2006, p. 387). Tačiau reikia nepamiršti, kad net pati avangardiškiausia džiazą muzika remiasi bliuzą tradicijomis, svingavimu, intuityvia kūryba (Nakas, 2001).

Fusion („lydinys“) terminas naudojamas norint apibrėžti naują 8-o dešimtmečio džiazą stilių mišinį, iš pradžių vadintą džiazroku (angl. *jazz rock*). „Šios krypties esmė – džiazą ir roko lydinys, tiksliau, džiazą improvizacijos bei roko ritmų, tembrų ir energijos mišinys“ (Rimša, 2000, p. 14). *Fusion* muzikos žanras sujungia džiazą su elementais iš kitų muzikos stilių, kaip *funk*, *rock*, *R&B*, *world music*, taip pat *classical*, *folk music*. *Fusion* muzika sudėtingo metro, ritminio šablono, su išžestomis improvizacijomis (http://lt.wikipedia.org/wiki/Jazz_fusion). 1970-ieji buvo ryškiausias dešimtmėtis *fusion* muzikos stiliaus raidoje, tačiau jis gerai atstovaujamas ir šiais laikais.

XXa. 7-asis dešimtmėtis išskiriamas visuose džiazą muzikos raidą apibūdinančiuose leidiniuose. Išskirtinis šio dešimtmečio bruožas – neišryškėja jokia dominuojanti muzikos srovė, pasireiškia daugybė įvairiausių džiazą muzikos stilių. Dauguma džiazą muzikantų buvo susiję ne su vienu kuriuo nors stiliumi, o su keletu. Kartu buvo išlaikomas individualus kūrybos braižas. Pavyzdžiui, Milesas Davisas – keletą pagrindinių džiazą stilių kūrėjas. Vienas iš stilių – *modal jazz* – pasižymėjo ilgai trunkančiu vienos dermės naudojimu.

Postmodernus džiazas – tai laikotarpis, o ne stilių ar kryptį žymintis džiazas. Apibūdinti tai, kas vyko džiazą padangėje po moderniojo džiazą stiliaus, dažniausiai vartojami terminai „kryptis“ arba „srovė“, o ne

„stilius“, nes džiazas po 1970-ųjų – tai dažniausiai įvairių stilių mišinys (Rimša, 2000). Postmodernaus džiazas laikotarpiu atsiranda:

- *New Age* muzika (po 1980m.), kuriai būdingas gausus elektroninių instrumentų naudojimas, švelni harmonija, meditatyvinė nuotaika;
- *free funk* (9-asis dešimtmetis) – jungianti juodųjų *funky* šokių ir avangardinio džiazas elementus;
- Su reguliarios ritmikos panaudojimu susijusios kryptys: *acid* (angliškame žargone – rūgštis) ir *hip hop* arba *repo* džiazas (angl. *rap jazz*) (energija, programuoti ritmai, kurie būdingi ir *acid* džiazui). *Pop jazz* pagrindas – populiariosios muzikos melodijos ir ritmai su trupučiu džiazu.

Reikėtų nepamiršti paminėti ir XX amžiaus pabaigoje susiformavusių keleto svarbių stilių, kaip *Afro-Cuban*, *Latin jazz*, *bossa nova*. Šie stiliai susikūrė palaipsniui Lotynų amerikiečiams ir kubiečiams savo muzikoje pradėjus naudoti swingui, bibopui ir kitiems džiazas stiliams būdingą ritmiką, kitus muzikos bruožus (Rimša, 2000). Tradiciniai *mambo*, *čachača* ir *calypso* ritmai *Latin* džiazą padarė tinkamą šokti. Kitas unikalus Lotynų Amerikos ritmų junginys – *bosanova* (angl. *bossa nova*) – braziliskasis džiazas. Švelnus, minkšto, naktinio skambesio dėka jis atrado atgarsį klausytojų širdyse. Šio stiliaus klestėjimo metais tapo 1963–1964-iejį, „kai tenoro saksofonininkas Stan Getz su gitaristu ir vokalistu Joao Gilberto bei dainininke Astrud įrašė albumą „*The girl from Ipanema*“. Albumas iš kart tapo klasika“ (Rimša, 2000, p. 13).

Džiazas Lietuvoje gimtadieniu priimta vadinti 1961-ųjų šv. Kalėdas, kai tuometinėje Valstybinėje konservatorijoje įvyko pirmasis džiazas muzikos koncertas – konferencija, skirta džiazas muzikos istorijai, teorijai bei žymiausioms asmenybėms. Tačiau iki šio renginio taip pat skambėjo džiazas. Nepriklausomybės metais (1918–1940) buvo žinomi M. Hofmeklerio, A. Stupelio bei D. Pomeranco orkestrai, kurių repertuaruose skambėjo tradicinės džiazas temos. Nors improvizacijos buvo kuklios, šie faktai liudija, kad džiazas muzikos užuomazgos egzistavo ir netgi buvo madingos. Pagrindinis to meto „džiazbendo“, kurį turėjo bemaž kiekvienas miestelis, požymis buvo džiazas repertuaras bei instrumentarijus (ypač saksofonai ir mušamieji). 1940 m. Kauno radiofone įsteigtas pirmas oficialus Lietuvos džiazas orkestras (vadovas A. Stupelis), drąsiai improvizavęs, tačiau gyvavęs tik iki Antrojo Pasaulinio karo. Tačiau po karo visi „džiazbandai“ dingę. Pasitraukė ne muzika, bet pavadinimas. O ir iš žymiųjų džiazas kūrėjų pavardžių liko tik viena – George Gershwin (nes rusiška kilmė patenkino stalininius ideologus). Džiazas vėl atgimė chruščiovinio „atšilimo“ laikais, kai 1956 metais, Kauno politechnikos instituto bigbendas iš Demokratinio pasaulio jaunimo suvažiavimo Maskvoje parsivežė džiazas partitūrų bei gyvo muzikavimo įspūdžių. 1958 m. susibūrė Vilniaus universiteto sekstetas, duris atvėrė jaunimo kavinės. Jose buvo grojamas džiazas, skaitomos paskaitos. Ėmė formotis nauji ansambliai, augo muzikantų meistriskumas, laisvėjo improvizacijos. 1968 metais suorganizuotas pirmasis džiazas festivalis Elektrėnuose „Jaunystė'68“. Nors vėliau džiazą išstūmė rokas, gyvavo džiazas trio GTČ (V. Ganelinas, V. Tarasovas, V. Čekasinas), Lietuvos džiazas mokyklos pradininkas. Jų suformuotais kūrybiniais ir kompoziciniais principais iki šiol seka Lietuvos džiazmenai (Kučinskaitė, 1999).

Atsirado ir bandymų džiazui suteikti nacionalinį koloritą. Džiazas muzikoje surasti vietą lietuviškos muzikos tradicijoms bandyta pirmajame džiazas koncerte 1961 metais, kai skambėjo improvizacija lietuvių liaudies dainos „Atskrend sakalėlis“ tema. Pirmu rimtų tokios jungties bandymu tapo 1982 metais susikūrusio saksofonisto P. Vyšniausko kvarteto kūryba. Šio ansamblio kompozicijose, neignoruoju GTČ principų, bliuzo ironijos ir autoironijos, labai harmoningai derėjo šių, atrodytų svetimų muzikinių kultūrų (Amerikos negrų ir lietuvių) raiškos priemonės. Savitai lietuviško muzikinio folkloro tradicijas, lietuvių liaudies instrumentus naudojo S. Sasnauskas. Susiformavo džiazas ir muzikinio folkloro jungtis – koliažo principas, prie kurio priartėjo S. Sasnausko ansamblis (su „Vydraga“) ir P. Vyšniauskas (su V. Povilioniene) (Kučinskaitė, 1999). O štai Klaipėdos etnokultūros folkloro ansamblis „Alka“ bei džiazas muzikantas R. Malinauskas, pirmą kartą Klaipėdoje pabandė sujungti džiazą ir folklorą (<http://www.durys.daily.lt/?lt=1080651531>).

Folklorui įsiskverbus į lietuvišką džiazą atsirado džiazas ir akademinės muzikos jungtis. Dar labai jaunas GTČ išbandė šios jungties galimybes, atlikdamas parafrazę E. Balsio lopšinės tema, taip prognozuodamas būsimą akademinės muzikos kūrėjų (R. Racevičiaus, O. Balakausko, A. Martinaičio, A. Šenderovo) kūrybą specialiai džiazas muzikantams, taip pat džiazas praturtėjimą akademinės muzikos raiškos priemonėmis. 1997 m., ieškant naujovių formos atžvilgiu, D. Pulausko ir L. Šinkarenkos ansambliai pradėjo groti džiazroką (tiksliau – *fusion*). Jų grojamai muzikai būdingas įvairių šalių muzikos tradicijų įpynimas, daugelio muzikos stilių bei krypčių bruožų taikymas.

„Dabartinis Lietuvos džiazas – tai įvairialypis reiškinys su plačiu stilistiniu horizontu, turtingu raiškos priemonių kraičiu ir savita pramogos samprata. Lietuvos džiazas meistrai vis dažniau įsilieja į tarptautinius projektus, čia semdamiesi ir naujos patirties. Tuo nesunku įsitikinti gausiuose Lietuvos džiazas festivaliuose“ (Kučinskaitė, 1999, p. 25).

Vokalinis džiazas Lietuvoje taip pat turi savas tradicijas. M. Granovskaja 1981 debiutavo kaip džiazas vokalistė festivalyje „Vitebsko ruduo – 81“ ir gavo Didįjį prizą. 1986 m. tapo Zamoščės (Lenkija) tarptautinio vokalistų konkurso laureate. 1980–1990 dalyvavo tarptautiniuose džiazas festivaliuose Lietuvoje ir užsienyje. Bendradarbiavo su K. Lušu, S. Šiaučiulimi ir jų ansambliais, vėliau su G. Abariaus trio. 1990 emigravo į Izraelį, vėliau į JAV, Kanadą (Listavičiūtė, 1996).

Taip pat džiazas domisi ir jį atlieka 1989-aisiais bliuzo dainininkės karjerą pradėjusi A. Borunova. Ji tapo pirmojo Lietuvoje surengto ritmenbliuzo ir rokenrolo čempionato nugalėtoja. Vokalistė ir fleitininkė N.

Malūnavičiūtė, kuri džiazas mokėsi vadovaujama žinomo atlikėjo V. Čekasino, 1995 m. buvo pripažinta geriausia lietuvių džiazas dainininke. Neda pelnė daug prizų ir apdovanojimų Lietuvoje ir užsienyje, koncertuoja su žinomaisiais Lietuvos ir užsienio džiazas kolektyvais

(http://www.vilniusband.lt/dalyv_2002.htm). Prie džiazas muzikos sklaidimo, jos profesionalaus atlikimo ir jaunųjų džiazas atlikėjų ruošimo daug prisidėjo: dainininkas, grupės „Studija“ vokalistas, kompozitorius, dėstytojas S. Januška; daugybės konkursų laureatas, džiazas dainavimo studijos, vokalinės grupės „Jazz Island“ įkūrėjas, vokalinės grupės „Jazz Land“ vadovas A. Novikas (Muzikos enciklopedija, 2003); Lietuvos muzikos akademijos dėstytojas, LRT bigbendo solistas, Lietuvos džiazas mėgėjams gerai žinomas trombonininkas bei dainininkas S. Sasnauskas, trimitininkas bei dainininkas V. Grubliauskas, pianistas S. Šiaučiulis ir kt. Greta džiazas „gigantų“ atsiranda vis daugiau jaunų džiazas muzikantų.

Rabašauskaitė Irma